
В. Ф. ГЕНІНГ: СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

К. П. Бунятян

Володимир Федорович Генінг народився 10 травня 1924 р. у с. Подсосново Алтайського краю. Напередодні війни закінчив школу. Під час війни працював у трупармії.

1948 р., працюючи вчителем та навчаючись у Пермському університеті, В. Ф. Генінг провів свою першу експедицію, скопіювавши малюнки Писаного каменю та здійснивши невеликі розкопки біля його підніжжя. Його вчителем був О. М. Бадер. Формування світогляду майбутнього вченого проходило в творчій обстановці повосенних років та у спілкуванні з такими видатними вченими як О. П. Смирнов, О. Я. Брюсов, Г. Ф. Дебєц, С. В. Кисельов та ін.

1954 р. В. Ф. Генінг очолив Удмуртську археологічну експедицію. Відтоді археологія та історія цього краю на тривалий час, незалежно від місця роботи, лишалася в колі його інтересів. Тут ним відкрито сотні пам'яток¹. Дослідження старожитностей Удмуртії, їх систематизація й осмислення надали можливість вперше поставити проблему формування удмуртського народу та віднести його витoki до IV—V ст.²

У 1955—1958 рр. Володимир Федорович навчався в аспірантурі Інституту історії, мови та літератури Казанської філії АН СРСР. Ненадовго увійшла Татарія в життя молодого вченого, та й тут він встиг багато³.

Де б не працював Володимир Федорович, вражає широта його інтересів, досконале знання краю. Удмуртія, Татарія, Башкирія, Приуралля та Зауралля, Західний Сибір, Північний Казахстан — сходжено тисячі кілометрів, розвідано й обстежено тисячі пам'яток, розкопано — сотні. Складено карти археологічних пам'яток, проведено їх культурно-хронологічну атрибуцію, отримані в процесі розкопок матеріали систематизовано у понад 20 археологічних культур. У цьому виявився не лише величезний творчий потенціал, а й визначні організаторські здібності.

Певною мірою різнобічне обдарування Володимира Федоровича розквітло за роки роботи в Уральському університеті (1961—1974). У ці роки він очолював одну з найбільших тоді експедицій — Уральську, основною метою якої було дослідження пам'яток Західного Сибіру та Зауралля. Згодом роботи поширилися на Челябінську, Курганську, Тюменську та Омську області. Вражас не лише територіальний, а й хронологічний діапазон польових досліджень — від палеоліту до середньовіччя. Серед сотень пам'яток вкажу на одну — Синташту, яка має принципове значення для розв'язання індо-арійської проблеми⁴.

При історичному факультеті Уральського університету Володимир Федорович організував археологічну лабораторію, яка стала центром уральської археології. Тут велася величезна польова, наукова та видавнича діяльність, виховувалися кадри науковців, було налагоджено серійне видання «Вопросы археологии Урала». Сьогодні учні Володимира Федоровича працюють у багатьох наукових та освітніх закладах Росії та інших країн⁵.

Певно, саме життя в багатонаціональному краї, спілкування з різними народами викликали інтерес Володимира Федоровича до етнічних проблем. Вагомий внесок ним зроблено у вивчення етногенезу удмуртів, башкирів, угорців, мансі, кетів, марійців, появи та проживання ранніх болгар на Волзі⁶. Ним поставлено питання про час та умови формування уральської

етнічної (мовної) спільності і її зв'язок з індоєвропейською. Етнічні дослідження з часом призвели до створення оригінальної концепції етнічного розвитку за первісності⁷.

Та разом з цим все гостріше поставала проблема можливостей та засобів етнічних реконструкцій за археологічними джерелами, проблема зв'язку рівнів етнічної та археологічної класифікації. Пошуки в цьому напрямку призвели до конструювання понять археолого-етнічний комплекс та археолого-етнічний тип як інструментів переведення археологічної інформації в етнічну. Розгорненого впровадження ця ідея набула у двох монографіях⁸.

Польова робота, культурно-хронологічне впорядкування пам'яток, їх публікація ніколи не були кінцевою метою роботи Володимира Федоровича. Все це було підпорядковано головній меті: осмисленню соціально-історичного розвитку давніх суспільств. Саме ця кінцева мета й спричинила інтерес ученого до теоретичних проблем археології. Вони й стали в центрі уваги В. Ф. Генінга з переїздом 1974 р. до Києва на посаду заступника директора Інституту археології НАН України з наукової роботи.

У розробці теоретико-методологічних проблем Володимир Федорович вбачав подолання труднощів історичного пізнання за археологічними джерелами, розширення інформаційного потенціалу матеріальних джерел. Він рішуче виступав проти обмеження археології джерелознавчими студіями, тобто історією матеріальної культури. З цією метою він звертається до історії археології⁹, аналізує розвиток різних її напрямків¹⁰, а також розробляє концепцію предмету і об'єкту археологічної науки. У концентрованому вигляді вона характеризує мету археології, межі її пізнавальних можливостей, специфіку наукової системи археології та її відмінність від інших наук історичного профілю, а також визначає провідні завдання археології, зокрема її соціоісторичну спрямованість¹¹. З колом цих проблем тісно пов'язано й увагу вченого до провідної категорії археологічного пізнання — археологічної культури, її матеріального та соціологічного змісту. На жаль, капітальна узагальнююча праця з проблеми АК лишилася не завершеною.

Займаючись теоретичними проблемами найвишого рівня, Володимир Федорович намагається заповнити й той розрив, що існує між теоретичним та історичним рівнями дослідження, а саме, шляхом створення дослідницьких програм, спрямованих на розв'язання конкретних завдань. Складовою їх частиною була розробка нових методів аналізу археологічних джерел з метою отримання соціологічної інформації¹². Паралельно з цим провадилася робота з аналізу та побудови загальної структури археологічного пізнання як багаторівневої логічно ув'язаної системи¹³.

Уособлюючи кращі традиції нашої археології — енциклопедизм знань, широту інтересів, високу культуру мислення, Володимир Федорович започаткував новий напрямок — соціоархеологію¹⁴.

Енергії та працьовитості вченого вистачало на все — на задоволення власних різнобічних наукових інтересів, увагу до колег та початківців, пропаганду археологічних знань. Він не був байдужим до жодної з проблем археології — ні наукової, ні організаційної. Володимир Федорович був невичерпним джерелом ідей і з роками кількість їх зростала. Про це, зокрема, свідчить полишений ним спадок — понад 200 праць. Багато ідей лишилися не реалізованими, а праць — не завершеними, та й ніякого життя не вистачило б на це.

Не все в творчій біографії В. Ф. Генінга складалося вдало. Деякі з розроблюваних ним напрямків не сприймали, інші гостро критикували. Та Володимир Федорович наполегливо й рішуче йшов своєю дорогою. Її було освітлено глибокою відданістю справі, закоханістю в археологію. Я певна, що науковий доробок В. Ф. Генінга ще буде предметом багатьох спеціальних досліджень. Хай ця скромна збірка буде даниною пам'яті нашому Вчителю й колезі.

Примітки

- ¹ *Генинг В. Ф.* Археологические памятники Удмуртии.— Ижевск, 1958.— 192 с., карта.
- ² *Генинг В. Ф.* История населения Удмуртского Прикамья в пьаноборскую эпоху.— Ч. I.— Чегандинская культура (III в. до н. э. — II в. н. э.).— Свердловск, 1970.— 224 с., приложение (ВАУ, вып. 10); Ч. II.— Памятники чегандинской культуры (III в. до н. э. — II в. н. э.).— Свердловск, 1971.— 160 с., приложение (ВАУ, вып. 11).
- ³ *Генинг В. Ф., Казаков Е. П.* Археологические памятники у с. Рождествено.— Казань, 1962.— 126 с.; *Генинг В. Ф., Халиков А. Х.* и др. Археологическая карта Татарской АССР. Предкамье.— М., 1981.
- ⁴ *Генинг В. Ф.* и др. Синташта. Археологические памятники арийских племен Урало-Казхстанских степей.— Челябинск, 1992.— 408 с.
- ⁵ Внесок В. Ф. Генинга в археологію Уралу частково висвітлено: *Ковалева В. Т.* В. Ф. Генинг и археологическая наука в Уральском университете // *Летописцы родного края.*— Свердловск, 1990.
- ⁶ *Генинг В. Ф., Халиков А. Х.* Ранние болгары на Волге.— М., 1964.— 178 с., приложение.
- ⁷ *Генинг В. Ф.* Этнический процесс в первобытности.— Свердловск, 1970.
- ⁸ *Генинг В. Ф.* Этническая история Западного Приуралья на рубеже нашей эры.— М., 1988.— 240 с.; *Генинг В. Ф.* Древняя керамика: методы и программа исследования в археологии.— К., 1992.— 188 с.
- ⁹ *Генинг В. Ф.* Очерки по истории советской археологии: у истоков формирования марксистских основ советской археологии.— К., 1982.
- ¹⁰ *Генинг В. Ф.* и др. Проблемная ситуация в современной археологии.— К., 1988.
- ¹¹ *Генинг В. Ф.* Объект и предмет науки в археологии.— К., 1988.
- ¹² *Генинг В. Ф.* и др. Формализованно-статистические методы в археологии.— К., 1990.
- ¹³ *Генинг В. Ф.* Структура археологического познания: Проблемы социально-исторического исследования.— К., 1989.— 296 с.
- ¹⁴ *Генинг В. Ф., Генинг В. В.* Очерки философии социо-археологии.— К., 1992.— 251 с.